

SMÄRRE MEDDELANDEN

HEMBYGDSKUNSKAPEN INOM FÖRSVARSVÄSENDETS BILDNINGSVERKSAMHET

Under nuvarande beredskapstid har det ofta visat sig svårt att bereda den inkallade personalen, särskilt vid mera isolerade förläggningar, den avspänning och omväxling i den ofta synnerligen enformiga vakttjänstgöringen, som är ganska nödvändig för att andan hos truppen ej skall bli lidande. Ett beaktansvärt initiativ för att avhjälpa denna brist har nyligen tagits av försvarsstabens personalvårdsavdelning, som låtit utarbeta ett antal kompaniaftonsprogram, i vilka glädjande nog plats även beretts för kulturhistorien och hembygds-kunskapen.

Bland de nu utsända programmen märkas sålunda »Det svenska folkförsvaret genom tiderna», »Kring en sockenkyrka» samt »Den svenska landsvägen». Programmet om det svenska folkförsvaret skildrar den svenske inkallade och hans öden från landskapslagarnas tid till den nuvarande beredskapens. Grundtanken i programmet är samhörigheten mellan det nutida försvaret och dess föregångare under framhållande av den svenska krigsmaktens obrutna folkliga tradition. Det bringar sålunda i erinran den medeltida bondehären, trettioåriga krigets svenska armé, karolinernas tillvaro och 1800-talets indelta armé. Röster från de olika tiderna få göra sig hörda i form av utdrag ur dagböcker och memoarer. Programmet kring sockenkyrkan ger en skildring av poetiskt och prosaiskt i den svenska kyrkans historia. I halvt dramatisk form framföres landskapslagarnas satser om kyrkobygge, klassiska svenska psalmer få ge prov på den enskildes fromhet o. s. v. Det sist nämnda programmet handlar om svenska vägar och stigar under olika tider.

Säkerligen komma dessa program att mottagas med intresse av många inkallade. Själv har jag under de tider jag tjänstgjort vid trupp inom armén — dels på ett utbildningskompani, dels på fältförband — försökt intressera personalen för hembygden och de problem, som knyta sig till densamma, och då dessa försök i allmänhet mottagits mycket välvilligt av truppen, kan det kanske vara av intresse att säga några ord om de erfarenheter, jag därvid gjort, samt i samband därmed dra upp några riktlinjer för ett eventuellt samarbete mellan riksantikvarieämbetet och försvarsstabens personalvårdsavdelning, som säkerligen kunde bli fruktbarande å ömse håll.

Många svenska garnisonsstäder ligga i trakter, som äro rika på kulturhistoriska minnen av skilda slag. Så var fallet med den stad, i vilken jag fullgjorde en tids tjänstgöring på ett övningskompani. Redan övningsfältet intill kasernerna uppvisade en provkarta på forngravar av olika typer. De flesta hade knappast lagt märke till dem eller reflekterat över, vad de betydde, men när det påpekades, att det var förhistoriska minnesmärken, sannolikt så och så gamla, väcktes intresset, och många ville gärna ha närmare upplysningar. Vid marscher och övningar i trakten omkring staden, brukade jag förlägga rasterna till någon plats med ett sevärt minnesmärke, ett gravfält eller en kulturhistoriskt intressant byggnad, samt hålla en kort orientering. Deltagandet var givetvis frivilligt, men även om många kände sig trötta efter marschen, voro dock de flesta med som intresserade åhörare. Många hade sina hem på landsbygden, men ytterst få hade tidigare hyst något intresse för fornlämningar.

Det är alldeles klart, att dylika demonstrationer ej få eller kunna inkräkta på de militära övningarna — tiden är knappt tilltagen ändå med den oerhörda specialisering, som fordras av den nutida soldaten — men med litet god vilja hos befälet är det nog ändå möjligt att få ett och annat tillfälle till studier i hembygdens topografi och historia. I allmänhet saknas dock lämplig handledning. Ett undantag bildar den beskrivning, som av riksantikvarieämbetet utgivits över Järvafältets fornlämningar, Stockholms garnisons övningsfält. Man skulle önska flera vägledningar av detta slag, även upptagande minnen från medeltid och nyare tid, men kanske ej så utförliga som den nämnda vägledningen. Ett samarbete mellan riksantikvarieämbetet och de bildningsråd, som numera finnas vid depåregementena, skulle kanske kunna leda till resultat.

Vid fältförbanden, ofta förlagda till ensliga gränstrakter, fylla kompaniaftnarna ett verkligt behov av underhållning och förströelse. Ofta ha dock programmen varit av enklaste art och utan något större bildningsvärde. I allmänhet ha förbanden blivit förlagda långt borta från hemorten, kanske i en helt annan del av landet. Intresset för den nya bygden eller det nya landskapet behöver emellertid ej bli mindre för den skull. Själv tillhörde jag under en viss tid ett fältförband, som förlagts till en plats i Norrland, där den urgamla kulturvägen från Tröndelagen till Östersjökusten gått fram. Manskaper var inkvarterat i ett utrymt missionshus, som av folkhumorn snart döptes till »Pilgrimsgraven». När grunden grävdes till huset för något 10-tal år sedan, hade man nämligen påträffat en grav, som ortsbefolkningen visste, att det var något märkvärdigt med, men hur gammal den var och vad den innehållit, kunde ingen ge närmare besked om. I själva verket var det fyndplatsen för ett i den arkeologiska litteraturen synnerligen ofta omtalat fynd, som bl. a. innehöll en stor, förgylld fibula i karvsnittsornamentik från tidig folkvandringstid av norskt ursprung, nu förvarad i läns museet. Med utgångspunkt från detta fynd och de omkring förläggningen alltjämt kvar-

liggande gravhögarna beslöt jag att ägna en kompaniafton åt traktens och landskapets äldre historia med särskild hänsyn till den gamla kulturvägen, som gått härförbi och som under medeltiden fått stor betydelse även som pilgrimsväg för alla dem, som vallfärdade till S:t Olovs grav i dömen i Trondheim. Intresset var synbarligen stort, och föredraget kunde upprepas på ytterligare två platser i närheten, där även allmänheten hade tillträde. Hos de flesta, även hos ortsbefolkningen, väckte det en oerhörd förvåning, att denna bygd hade en så urgammal och förnämlig historia. När sedan ett besök under sakkunnig ledning avlades i läns-museet, där fynden från »pilgrimsgraven» förvarades, var tillslutningen mycket livlig, många satte nog för första gången sin fot i ett museum.

Även i ett fall som detta gäller det emellertid, att endast den kulturhistoriskt sakkunnige kan sammansätta ett lämpligt program. Det är därför, som försvarsstabens personalvårdsavdelning beslutat att tillhandahålla färdiga program med dylikt innehåll. Säkerligen skulle goda resultat kunna åstadkommas, om riksantikvarieämbetet lät utarbета lämpliga landskapsprogram i samråd med personalvårdsavdelningen. Intresset är tydligen ej svårt att väcka, bara man aktar sig för att göra det hela alltför tungrott. Viktigt är naturligtvis också, att man har goda bilder att illustrera texten med. I försvarsstaben håller f. n. ett kompaniaftonsprogram om Värmland på att utarbetas, men i vad mån det tar hänsyn till de rent kulturhistoriska synpunkterna är mig ej bekant.

Att finna en lämplig föredragshållare vid fältförbanden behöver ej heller möta oöverstigliga svårigheter. Vid större enheter finnas assistenter, vilka ha till uppgift att sörja för personalvården samt för bildningsverksamheten, i allmänhet akademiskt bildade personer. Även fältpräster-na torde i många fall vara synnerligen lämpade att stå för en dylik kompaniafton, vars program ju ej behöver ensidigt syssla med arkeologiska spörsmål. För förband, förlagda i övre Norrland t. ex. skulle säkerligen ett program om lapparna, deras historia och kultur kunna vinna stort intresse. Huvudsaken är emellertid, att ett behov av sådan underhållning otvivelaktigt finnes. Det ligger då nära till hands, att de kulturminnesvårdande myndigheterna uppmuntra dessa strävanden och inleda samarbete med bildningsverksamheten inom försvarsväsendet.

Erik Floderus